

Kvalita života a přeshraniční kulturní management: případová studie mladých lidí v česko-německém pohraničí

Quality of life and cross-border cultural management: Case study of young people in the Czech-German border region

Lukáš Novotný

České vysoké učení technické, Masarykův ústav vyšších studií, oddělení regionálních studií a veřejné správy,
Kolejní 2637/2a, 160 00 Praha 6, Česká republika
Email: lukas.novotny@cvut.cz

DOI: <http://dx.doi.org/10.7160/KS.2019.130202>

Abstract

Quality of life and cross-border cultural management: Case study of young people in the Czech-German border region. This study aims to analyse the specifics of cross-border cultural activities between Czechs and Germans. We consider the degree of satisfaction with the cultural environment, as well as the offer of culture and participation in events in the place of residence or near surroundings, to be one of the important parts in the evaluation of quality of life. The quality of life is then the central theoretical concept that will be used in the text. We will be interested in the role of culture, cultural offerings and, more broadly, in the quality of life of students in the Czech and German borderlands. The study is aimed at students because it is a young generation from which future local elites will be generated, which will significantly shape the local community, but also the structure of cross-border ties. Therefore, the study concentrates on this age and education group.

Key words

Quality of life, borderland, Czech-German Relations, Ústí nad Labem, Dresden, Sacon, culture, sociology of management.

Úvod

Zatímco politické úrovni česko-německých vztahů dnes v mnoha ohledech dominují spory a odlišnosti, související v posledních letech s různými postoji politických elit v obou zemích vůči migraci, bezpečnosti nebo například úloze Evropské unie směrem k členským státům¹, odebírají se mezilidské vztahy v českém i německém pohraničí, tedy v bezprostředním sousedství, výrazně pozitivnější cestou. Ostatně i některé výzkumy z poslední doby dokazují

¹ NOVOTNÝ, Lukáš: Sociological Reflexion of the European integration. In: *Sociológia – Slovak Sociological Review* 48, č. 2 (2016), s. 119–138.

to, že se v česko-německém pohraničním prostoru vytvářejí, a především posilují sítě v různých oblastech, například na úrovni spolkové činnosti, školství nebo i v ekonomických vztazích.² Tyto vzájemné sítě jsou dnes často preferovány a utužovány na úrovni partnerských obcí, regionálních správních jednotek, ale i například v rámci spolupráce spolků, destinačních agentur nebo školských zařízení.

Pozvolna tak dochází k tomu, o čem psal již v 90. letech minulého století český sociolog František Zich, tedy že s postupným odbouráváním předsudků, ale i různých (administrativních i jiných) bariér dochází k budování toho, co nazval jako „přeshraniční společenství“³ s rozvětveným networkingem, který v důsledku složitých válečných a poválečných procesů v době komunistického režimu jen obtížně navazuje na dřívější vazby a formuje se nově. Politický sociolog Karel B. Müller v podobné souvislosti hovoří o „aktivní hranici“⁴, sociální geograf Milan Jeřábek pak o „prostoru zprostředkovávání“⁵.

Vzájemné vztahy v česko-německém pohraničí jsou dnes ostatně také předmětem několika interdisciplinárních výzkumů, které se věnují různým segmentům přeshraničních aktivit. Opět můžeme uvést například oblast školství⁶, regionálního přeshraničního rozvoje⁷ nebo cestovního ruchu⁸ a na samostatnou kapitolu by pak vydal přehled výzkumu historického. Podstatné je z tohoto ohledu zejména to, že spolupráce napříč těmito dvěma kulturami již není ničím v podstatě výjimečným, jako tomu bylo v 90. letech a také na počátku tohoto milénia, ale že se stává u určitého segmentu populace (tzv. nositelů přeshraniční spolupráce⁹) běžnou činností, a to nejen na neorganizované bázi, tzv. spontánně mezi jednotlivými aktéry, ale že dostává stále častěji svoji institucionalizovanou podobu a že je také podporována specifickými přeshraničními programy, nejen národními, ale také evropskými – v rámci regionálních operačních programů, financovaných Evropským fondem regionálního rozvoje. Cílem těchto programů je napomáhat znevýhodněné poloze těchto pohraničních regionů, což je již několik desetiletí jednou z oblastí podpory kohezní politiky Evropské unie.

² DOKOUPIL, Jaroslav a kol.: *Euroregion Šumava*. Plzeň, Aleš Čeněk 2013.

³ ZICH, František – ANÝŽOVÁ, Petra: *Konfrontace hodnot v pozdní modernitě: Česko a Hlučínsko v evropském kontextu*. Praha, Sociologické nakladatelství SLON 2016.

⁴ MÜLLER, Karel B.: Aktivní hranice a evropeizace veřejné sféry: Jak „stejný“ může být i „jiný“ a naopak. In: *Sociologia* 46, č. 4 (2014), s. 412–433.

⁵ JEŘÁBEK, Milan – DOKOUPIL, Jaroslav – HAVLÍČEK, Tomáš: *České pohraničí: Bariéra nebo prostor zprostředkování?*. Praha, Academia 2004.

⁶ NOVOTNÝ, Lukáš: The Role of Language Education in the Current Cross-Border Cooperation between the Czech Republic and Germany. In: *Andragogická revue* 6, č. 1 (2014), s. 20–31.

⁷ JEŘÁBEK, Milan – LAUTERBACH, Petr – BERGFELD, Annedore – GROSS, Ina-Beate: *Kleinprojekte der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit*. Ústí nad Labem, UJEP v Ústí nad Labem 2018.

⁸ NOVOTNÝ, Lukáš: Přeshraniční cestovní ruch na příkladu Evropského regionu Dunaj-Vltava. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica* 3 (2016), s. 169–181.

⁹ ZICH, František: *Přeshraniční vlivy v českém pohraničí (Přeshraniční spolupráce v pohraničí jako evropeizace zdola?)*. Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2007.

Pokud bychom v rámci současného stavu poznání o česko-německých sítích a kontaktech v pohraničí měli definovat oblast, která dosud není předmětem zájmu odborné veřejnosti, a to dokonce nejen v České republice, ale i ve Spolkové republice Německo, pak je to právě kultura. Ti, kdo v pohraničních oblastech žijí, pracují či se tam jezdí rekreovat, dobře vědí, že přeshraniční kulturní turistika je hodně rozšířená, že se zde realizuje několik velmi zajímavých projektů a že obyvatelstvo z jedné či druhé části pohraničí (zde zejména tzv. kulturní elity, ale nejen ony) umí využívat kulturní či jinou volnočasovou nabídku, kterou poskytuje sousedská země, a že to již není pouze nákupní či například gastronomická turistika, která dominuje vzájemným vazbám. I tzv. malé vztahy (tedy vztahy přeshraniční) mezi oběma zeměmi totiž dostávají diverzifikovanější podobu, proto se i skladba vazeb a jednotlivé oblasti proměňují a zintenzivňují. Kultura patří k těm oblastem, které se v poslední době v rámci vzájemných vztahů posilují.

Tato studie si klade za cíl analyzovat specifika přeshraničních kulturních aktivit mezi Čechy a Němci. Míru spokojenosti s kulturním prostředím, ale i nabídku kultury a participaci na akcích v místě bydliště či blízkém okolí považujeme za jednu z významných součástí při hodnocení kvality života. Kvalita života je pak ústředním teoretickým konceptem, z něhož se v textu bude vycházet. Bude nás zajímat, jakou úlohu sehrává kultura, kulturní nabídka a šířeji vzato právě i kvalita života v postojích studentů v českém a německém pohraničí. Na studenty se studie zaměřuje z toho důvodu, že jde o mladou generaci, z níž se budou generovat budoucí lokální elity, které budou významnou měrou formovat místní společnosti, ale také strukturu přeshraničních vazeb. Proto koncentrace na tuto věkovou a vzdělanostní skupinu.

Studie vyloží na úvod relevantní teoretická východiska, přičemž zvláštní zřetel bude kladen především na sociologickou reflexi stávajících vazeb mezi Čechy a Němci. Presentovat se zde dále budou především data z rozsáhlého výzkumného šetření, které se uskutečnilo mezi studenty za kooperace Technické univerzity v Drážďanech (Technische Universität Dresden), Saských uměleckých sbírek v Drážďanech (Sächsische Kunstsammlungen), Univerzity Jana Evangelisty Purkyně a Euroregionu Labe. Šlo o rozsáhlý dotazníkový výzkum v rámci projektu kultura.digital, jehož byly výše uvedené instituce řešiteli v rámci Kooperačního programu Česko-Sasko v letech 2017–2019. Výzkum byl realizovaný mezi mladou (studující) generací do 26 let a věnoval se jejich postojům respondentů vůči sousedské zemi, ale také tomu, jak vnímají kvalitu života a možnosti rozvoje přeshraničních kulturních sítí, vazeb a potažmo jak (ne)participují na kulturním cestovním ruchu. Šetření podobného typu s touto cílovou skupinou dosud nebylo realizováno. Získané poznatky se

pokusíme včlenit právě do konceptu kvality života, který představuje základní teoretické východisko pro tuto studii, ale také do aktivit a možností regionálních a místních politik, pro něž ze studie plyne několik zajímavých poznatků zejména směrem k jejich kulturní politice a plánování přeshraničních aktivit. Všimát si zde budeme komparace postojů Čechů a Němců a obecně podmínek formování sítí v příhraničních regionech.

Teoretická východiska

Kvalita života

Koncept kvality života (QOL) se v sociálních vědách objevuje od druhé poloviny 20. století a na dynamice tento výzkum nabírá zejména v posledních letech v souvislosti s proměnami dnešní postindustriální společnosti, z nichž můžeme jmenovat například změny ve struktuře zaměstnanosti, proměny životních standardů, změnu preferovaných společenských hodnot nebo individualizaci.¹⁰ Ve všech případech jde o sociologicky velmi přítomné téma, které vyžaduje interdisciplinární přístupy a přitom též porozumění širšímu kontextu vývoje soudobých společností. Hovoří se přímo buď o kvalitě života, nebo o podobných pojmech jako sociální pohodě, sociálním blahobytu nebo lidském rozvoji, jež sledují de facto podobné i subjektivní indikátory.¹¹ Za kvalitu života považujeme „nehmotné aspekty života, tj. zdraví, společenské vztahy, kvalitu přírodního prostředí, existující životní podmínky a osobní blahobyt“, což je definice a přístup ekonoma Jeremyho Rifkina.¹² Jde o subjektivní vnímání kvality života, kdy jedním z aspektů jsou i sociální a kulturní souvztažnosti (sociální sítě), což je pohled, který nás bude zajímat v rámci této studie, a to prizmatem kulturních vazeb. V českém, resp. slovenském prostředí se poměrně často pracuje s modelem kvality života Centra pro podporu zdraví Univerzity Toronto, zaměřeného na tři aspekty výzkumu: 1) BÝT (BEING), tedy osobní charakteristiku člověka; 2) PATŘIT NĚKAM (BELONGING), tedy spojení s konkrétním prostředím a 3) REALIZOVAT SE (BECOMING), což souvisí s dosahování vlastních cílů, nadějí a aspirací.¹³ Toto je struktura, kterou převezmeme i pro diskuzi nad výsledky ohledně kvality života a kulturních možností v tomto textu.

S ohledem na kvalitu života se často řeší i prostorová diferenciacie, kdy se poukazuje na určitá sociální, kulturní, ale i například environmentální specifika v životních podmínkách, což je pohled, který akcentuje především sociální geografie. Pojetí sociologické pak cílí

¹⁰ HEŘMANOVÁ, Eva: Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu. In: *Sociologia* 44, č. 4 (2012), s. 407–425.

¹¹ SOMARRIBA ARECHAVALA, Noelia – ZARZOSA ESPINA, Pilar: Quality of Life in the European Union: An Econometric Analysis from a Gender Perspective. In: *Social Indicators Research* 142, č. 1 (2019), s. 179–200.

¹² RIFKIN, Jan: *Evropský sen*. Praha, Evropský literární klub 2005, s. 97.

¹³ HEŘMANOVÁ, Eva: Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu, s. 407–425.

na poznání kvality života v různých sociálních skupinách a na příčiny těchto diferencí. Tyto dva přístupy zde budeme využívat komplementárně. Soudobá sociologie a sociální geografie totiž vycházejí z existence sociálního prostoru a z přesvědčení, že společnosti jsou formovány také prostředím. Uspořádání prostoru tedy velmi úzce souvisí se „sociálním obsahem“¹⁴. Výstižně to popsal Antony Giddens, podle něhož může poloha v prostoru výrazně určovat kvalitu života lidí a jejich životní šance.¹⁵ Proto dnes dochází i v sociologii ke zvýšenému zájmu o prostor a místo (viz např. sociologie prostoru¹⁶).

Pohraničí – hranice – přeshraniční spolupráce

Jak známo, jsou pohraniční oblasti obecně výsledkem nerovnoměrného rozvoje společnosti v daném území. Tento vývoj má své specifické historické, politické, ekonomické, sociální, kulturní ale i přírodní faktory. I zde pozorujeme to, co je typické pro periferie: úbytek obyvatelstva, vyšší podíl osob ve starším věku, úbytek ekonomicky aktivních osob, vyšší podíl neobydlených bytů a domů, vyšší podíl občanů zaměstnaných v zemědělství, nižší životní standardy domácností, nižší úroveň občanské společnosti, výskyt některých specifických patologických jevů atd.¹⁷ Pohraniční oblasti České republiky leží (kromě výjimek jako např. Liberecká či Českobudějovická) mimo hlavní jádrové oblasti a rozvojové osy. Jejich ekonomická slabost často souvisí s poválečným odsunem německého obyvatelstva z ČSR po druhé světové válce.¹⁸

Chceme-li definovat pohraničí, pak nutně přistupujeme na existenci dichotomie pohraničí-vnitrozemí. V takto polarizovaném prostoru uceleného státního útvaru je pak pohraničí region (nebo zóna), ve kterém je pozorovatelný vliv hranice (a tím i sousedské země). Panuje přitom značná neshoda v tom, jak je tento vliv, kterému sociální geografové říkají „hraniční efekt“¹⁹, velký a jak je či není prospěšný. Například historici a politologové považují

¹⁴ MUSIL, Jiří – MÜLLER, Jan: Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. In: *Sociologický časopis* 44, č. 2 (2008), s. 321–348.

¹⁵ GIDDENS, Anthony: *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge, Polity Press 1984.

¹⁶ SCHÄFFERS, Bernhard: *Stadtsoziologie: Stadtentwicklung und Theorien-Grundlagen und Praxisfelder*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften 2006.

¹⁷ MUSIL, Jiří: Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. In: *Územní plánování a urbanismus* 15, č. 2 (1988), s. 67–72.

¹⁸ KASTNER, Quido: *Osidlování českého pohraničí od května 1945*. Working papers, 96:12, Praha, Sociologický ústav AV ČR 1996; KOVAŘÍK, David: *Proměny českého pohraničí v letech 1958–1960: Demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2006; KREISSLOVÁ, Sandra – NOVOTNÝ, Lukáš: Between Language Revitalization and Assimilation: On the Language Situation of the German Minority in the Czech Republic. In: *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics* 12, č. 1 (2018), s. 121–139.

¹⁹ JEŘÁBEK, Milan – DOKOUPIL, Jaroslav – HAVLÍČEK, Tomáš: *České pohraničí: Bariéra nebo prostor zprostředkování?*

často za pohraničí území, která byla až do odsunu většinově osídlena německy mluvícím obyvatelstvem, což je však s ohledem na další vývoj těchto oblastí pohled poněkud zjednodušující. V tomto případě hovoříme o reliktní hranici a o reliktním hraničním efektu.

Co se týče pojmu přeshraniční spolupráce, tak tu chápeme v první řadě jako aktivní účast občanů či celých sociálních skupin na utváření nějakých společných hodnot, na budování přeshraničního společenství.²⁰ Jedná se o cílevědomou činnost, institucionalizovanou (např. v podobě partnerských obcí či jiných partnerství) či neinstitucionalizovanou, při níž dále dochází ke vzájemnému poznávání, získávání důvěry a ke snaze pochopit toho druhého.²¹ Přeshraniční aktivity můžeme tedy chápat jako jakýsi pokus o minimalizaci negativní role hranice. Přeshraniční spolupráce se snaží potlačit jednostrannou orientaci obcí a regionů směrem do vnitrozemí, chce se tedy odstranit omezení každodenního života a vývoje způsobeného přítomností státní hranice. Podoba a intenzita přeshraničních vazeb je determinována různými faktory, mimo jiné původem hranice a její funkcí (chápané buď jako předěl společenských systémů, nebo jako prostor intenzivní kulturní i jiné výměny, jako „prostor zprostředkovávání“; německy *Vermittlungsraum*).²²

Dalším z významných cílů přeshraniční spolupráce obecně je odstraňování asymetrií.²³ Obecně vzato platí, že jejich odstraňování probíhá silněji u vyšších a středních vrstev obyvatelstva (u kvalifikovaných), které z těchto aktivit mohou výrazně více profitovat, než u vrstev s nižším sociálním statutem (nekvalifikovaní). Mezi vyššími středními sociálními vrstvami nalzáme podstatně častěji aktivní nositele přeshraniční spolupráce.²⁴ To je dáno zejména jejich sociálními, kulturními, ale i například jazykovými kompetencemi, kterými pro kontakt se sousedem často více predisponují.

Přeshraniční kulturní management

Ve studii se pracuje také s pojmem přeshraniční kulturní management (Cross-Border Cultural Management), který je novým přístupem k řízení ve stále více otevřeném

²⁰ ZICH, František: *Člověk v pohraničí: Výzkum přeshraničních vlivů působících na obyvatele ČR*. Ústí nad Labem, UJEP 2005.

²¹ KOCH, Katharina: The spatiality of trust in EU external cross-border cooperation. In: *European Planning Studies* 26, č. 3 (2017), s. 591–610.

²² CHROMÝ, Pavel: Historickogeografický pohled na české pohraničí. In: JERÁBEK, Milan et al: *České pohraničí: bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha, Academia 2004, s. 33–44.

²³ PECK, Frank: Cross-Border Collaboration in Economic Development: Institutional Change on the Anglo-Scottish Border. In: *Journal of Borderland Studies* 33, č. 1 (2016), s. 69–84.

²⁴ MÜLLER, Karel B.: Aktivní hranice a evropeizace veřejné sféry: Jak „stejný“ může být i „jiný“ a naopak, s. 412–433; ZICH, František: *The Bearers of Development of the Cross-Border Community on Czech-German Border*. Sociological Papers 01:4. Praha, Sociologický ústav AV ČR 2001.

a interaktivním světě. Pojem je též užíván v sociologii řízení²⁵ a je rozšířen především od poloviny 90. let, kdy narostla poptávka po koordinaci práce různých agentur v pohraničních oblastech s cílem usnadnit obchod²⁶, kulturu²⁷ a administrativní a správní záležitosti.²⁸

Různé instituce začaly vyvíjet koncepci, která je v současné době označována Cross-Border Management (CBM).²⁹ Zatímco Světová celní organizace (WCO) používá pojem „koordinované řízení hranic“, jiné organizace vytvořily svou vlastní terminologii, mimo jiné včetně integrovaného řízení hranic (EU), správy hraniční spolupráce (nedávná terminologie Světové banky) a komplexní správa hranic (OBSE [Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě]). Ačkoli tyto termíny mají jemné rozdíly v definici, záměr je do značné míry stejný: je třeba, aby pohraniční orgány koordinovaly své činnosti s cílem zlepšit účinnost a efektivitu postupů na hranicích.³⁰ V praxi se tento pojem stal základním kamenem pro řadu strukturálních hraničních reforem řízených subjekty v mnoha zemích. Výzkum mezi kulturami se často redukuje na pozitivistickou tradici, která je archetypicky ilustrována dílem Geerta Hofstedeho.³¹ To je pohled často citovaný, který má svou logiku, ovšem pro dnešní dobu je v mnohém již ne zcela uchopitelný a přesvědčivý. Přeshraniční kulturní management zde proto budeme chápat jako řízení a koordinovanou činnost s cílem zlepšit kulturní nabídku a obecně kvalitu kultury v rámci pohraničí a přeshraniční spolupráce.

²⁵ JACOBS, Joren: Spatial planning in cross-border regions: A systems-theoretical perspective. In: *Planning Theory* 15, č. 1 (2004), s. 68–90.

²⁶ KIECK, Erich: Coordinated border management: Unlocking trade opportunities through one-stop border posts. *World Customs Journal* 4, č. 1 (2010), s. 3–13; ROMANI, Laurence – BARMAYER, Christoph – PRIMECZ, Henriett – PILHOFER, Katharina: Cross-Cultural Management Studies: State of the Field in the Four Research Paradigms. In: *International Studies of Management & Organization* 48, č. 3 (2018), s. 247–263; BUCZEK-KOWALIK, MALGORZATA-MITURA, Teresa: Cross-Border Cooperation on the Polish-Slovak Borderland – Examples of Joint Tourism Initiatives. In: *Folia Geographica* 60, č. 2 (2018), s. 62–82; ANAND, Jha – YOUNGJUN, Kim – GUTIRREZ-WIRSCHING, Sandra: Formation of cross-border corporate strategic alliances: The roles of trust and cultural, institutional and geographic distances. In: *Journal of Behavioral and Experimental Finance* 21, č. 1 (2019), s. 22–38; WROBLEWSKI, Lukasz – DTIADZIA, Boguslaw – DACKO-PIKIEWICZ, Zdzislaw: Sustainable Management of the Offer of Cultural Institutions in the Cross-Border Market for Cultural Services Barriers and Conditions. In: *Sustainability* 10, č. 9 (2018).

²⁷ HEINRICH-FRANKE, Christian: Comparing Cultures of Expert Regulation: Governing Cross-Border Infrastructures. *Contemporary European History* 27, č. 2, Special Issue (2018), s. 280–300.

²⁸ MALCHROWICZ-MOSKO, Ewa – BOTIKOVÁ, Zuzana – POCZTA, Joanna: Because We Don't Want to Run in Smog: Problems with the Sustainable Management of Sport Event Tourism in Protected Areas (A Case Study of National Parks in Poland and Slovakia). In: *Sustainability* 11, č. 2 (2019), s. 1–20.

²⁹ GOU, Rongxing: *Cross-border management: Theory, method and application*. Berlin Heidelberg, Springer-Verlag 2015.

³⁰ ROMANI, Laurence – BARMAYER, Christoph – PRIMECZ, Henriett – PILHOFER, Katharina: Cross-Cultural Management Studies: State of the Field in the Four Research Paradigms, s. 247–263.

³¹ NOVÝ, Ivan – SCHROLL-MACHL, Sylvia: *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání*. Praha, Management Press 2003; HOFSTEDÉ, Geert: *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Newbury Park, CA, Sage Publications 2003.

Česko-saské pohraničí a jeho sociální a kulturní specifika

Jak regiony v českém, tak i saském pohraničí se vyznačují spíše podprůměrnou kvalitou života. Českou stranu trápí zejména otázka nezaměstnanosti, nízké příjmy, nedobrá vzdělanostní struktura, znečištění životního prostředí, ale i například naděje dožití. Hlavní komplikací ve vývoji těchto regionů jsou následky restrukturalizace průmyslu v důsledku redukce těžebních procesů. To se týká zejména regionu severních a západních Čech (příhraničí se Saskem) a dvou krajů, které se zde nacházejí, Karlovarského a Ústeckého. Ty jsou proto také dnes cílem soustředěné pomoci státu, konkrétně Ministerstva průmyslu a obchodu. Podobně jako v Moravskoslezském kraji se i zde jedná o regiony s vysokým zastoupením průmyslu a vysokým stupněm urbanizace, ve kterých se soustřeďují negativní projevy strukturálních změn. Dochází v nich k útlumu významných podniků, resp. celých odvětví a k nadprůměrnému růstu nezaměstnanosti. Vláda ČR pro to pro ně připravuje programy, sloužící jednak k modernizaci a výstavbě infrastruktury, ale i k vylepšení různých aspektů kvality života (např. revitalizace a resocializace dříve rekultivovaných území, rozvoj zaměstnanosti dlouhodobě nezaměstnaných osob) a vzdělanosti (např. zlepšování komunikace v angličtině u absolventů středních škol atd.).

Pokud zúžíme pozornost na Ústecký kraj, kterému se zde budeme věnovat na české straně primárně, zaujme nás několik zásadních problémů. Kraj je totiž na posledním místě mezi českými kraji hned v několika problémových oblastech: je zde nejvyšší nezaměstnanost, nejvíce vyloučených lokalit, nejvíce osobních konkurzů, nejvíce exekucí u občanů starších 15 let, největší zadluženost obyvatel, největší podíl Romů a nejnižší průměrný věk dožití. Jde o dlouhodobé problémy s hlubokými historickými kořeny³², jejichž překonání je dlouhodobé, vyvolává četné kontroverze, apatii a také nedůvěru a nárůst etnického napětí. Problémy jdou napříč mnoha oblastmi, týkají se úrovně a struktury školství, vyloučených lokalit a ghett, zadluženosti, ale také vylidňování, struktury a kvalifikace obyvatelstva nebo životního prostředí a revitalizace krajiny po těžbě. Výsledkem je pak také problematická image kraje, stejně tak i některých měst, včetně Ústí nad Labem.³³

I v Sasku jsou pohraniční oblasti s ČR ekonomicky i sociálně slabé. Nacházejí se mimo hlavní metropolitní osy, tj. mezi Drážďany, Chemnitz a Lipskem, jsou spíše sídelně a ekonomicky podprůměrné a převážně venkovského a horského charakteru. Sasko je tzv. nová

³² NOVOTNÝ, Lukáš: Sociological Reflexion of the European integration, s. 119–138; HOUŽVIČKA, Václav – NOVOTNÝ, Lukáš, (eds.): *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí: Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha, Sociologický ústav AV ČR 2007.

³³ NOVOTNÝ, Lukáš: Přeshraniční cestovní ruch a Smart Cities: Příklad měst Ústí nad Labem a Drážďany. In: PACHROVÁ, Stanislava – LINDEROVÁ, Ivica (eds.): *Aktuální problémy cestovního ruchu*. Jihlava, Vysoká škola polytechnická Jihlava 2018, s. 325–331.

spolková země, což znamená, že německá vláda vyrovnává rozdílnou finanční výkonnost těchto východních částí Německa soustředěnou a dlouhodobou finanční pomocí.³⁴ Ta má za cíl kompenzovat negativní vlivy z doby komunistického režimu, ovšem je též předmětem kritiky v rámci německé veřejné debaty.³⁵ Podobně tedy jako na české straně se poskytují také v tomto případě subvence pro dodatečné pokrytí finančních potřeb tamních správních institucí, aby se zmírňovaly rozdíly, v tomto případě mezi východem a západem země.³⁶

Nás zde zajímají primárně kulturní aspekty česko-saské kooperace v pohraničních regionech. Kulturu ale chápeme jako výrazný prvek kvality života, který má též svůj vliv na atraktivitu daných regionů.³⁷ Zde je třeba konstatovat, že vzájemné vztahy v této oblasti jsou poměrně intenzivní, což se odráží nejen na již stávajících sítích kulturních nebo například školských institucí, ale také i na podpoře (nejen kulturních) aktivit v rámci přeshraničního programu Česká republika – Svobodný stát Sasko, která se vztahuje na rozvoj turistiky, podporu kulturního dědictví, ale i aktivní kultury.³⁸

Náš zkoumaný region, tj. území Euroregionu Labe/Elbe s centry v Ústí nad Labem a Drážďanech, skýtá četné možnosti kooperace a bilaterálních aktivit v kultuře. Ty nejintenzivnější nalézáme přirozeně mezi institucemi v největších městech, Ústí nad Labem a Drážďanech, které jsou obě městy univerzitními. Kulturní nabídka je v půl milionových Drážďanech přitom samozřejmě podstatně větší než v Ústí nad Labem a také odstředivá schopnost obou měst z hlediska uspokojování kulturní nabídky v blízkých regionech je u obou měst dosti jiná.³⁹ Předpokladem šetření proto bylo, že i subjektivní vnímání kulturních možností a nabídek bude u studentů saské metropole pozitivnější než u českých studentů. Sasko má bohatou historii a ta se v podobě kulturních možností, muzeí, divadel, galerií, ale i například

³⁴ ARNOLD, Felix – FREIER, Rony – KROH, Martin: Geteilte politische Kultur auch 25 Jahre nach der Wiedervereinigung? *DIW Wochenbericht* Nr. 37 (2015). [online] [17-11-2019]. https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.513473.de/15-37-1.pdf.

³⁵ FACHINGER, Uwe – KÜNEMUND, Harald (eds.): *Gerontologie und ländlicher Raum: Lebensbedingungen, Veränderungsprozesse*. Wiesbaden, Springer Verlag 2015.

³⁶ RAINER, Helmut – ALBRECHT, Clara – BAUERNSCHUSTER, Stefan – ENDL-GEYER, Victoria – FICHTL, Anita – HENER, Timo – RAGNITZ, Joachim: Mauer in den Köpfen? Die Einstellungen und Verhaltensweisen Ost- und Westdeutscher 28 Jahre nach der Wende. *Ifo Schnelldienst* 21 (2018). [online] [30-10-2019]. <https://www.ifo.de/DocDL/sd-2018-21-rainer-et-al-ostdeutsche-westdeutsche-2018-11-08.pdf>;

ALBRECHT, Clara – BAUERNSCHUSTER, Stefan – FICHTL, Anita – HENER, Timo – RAGNITZ, Joachim – RAINER, Helmut: Deutschland 2017: Studie zu den Einstellungen und Verhaltensweisen der Bürgerinnen und Bürger im vereinigten Deutschland. ifo Forschungsbericht. Mnichov, ifo Institut 2018.

³⁷ MICHALOS, Alex C.: Arts and the Quality of Life: an Exploratory Study. In: *Social Indicators Research* 71, č. 1–3 (2015), s. 11–59.

³⁸ JEŘÁBEK, Milan – LAUTERBACH, Petr – BERGFELD, Annedore – GROSS, Ina-Beate: *Kleinprojekte der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit*.

³⁹ KOWALKE, Hartmut et al.: *Grenzüberschreitende Beziehungen von klein- und mittelständischen Unternehmen der Euroregion ELBE/LABE*. Drážďany, TU Dresden 2008.

streetartového umění atd. projevuje právě v Drážďanech⁴⁰, které jsou v tomto ohledu spádovou oblastí pro kulturní aktivity pro občany z řady okolních regionů. Z tradiční kultury vyniká zejména Semperova opera nebo obrazárna Zwinger, vedle toho jsou však rozvinuté i další formy kultury a umění.

Naproti tomu kulturní vyžití v Ústí nad Labem je podstatně méně diverzifikované. V porovnání s Drážďany jde o výrazně více provinční možnosti a nabídku, což je dáno několika faktory, mimo jiné i jistým negativním image, kterou město Ústí nad Labem dlouhodobě má. Na druhou stranu je ovšem zajímavé poznamenat, že v kulturní nabídce město, a i obecně další subjekty, působící na území Euroregionu Labe, těží a dokáže těžit jednak z blízkosti Prahy, dále ale také právě z blízkosti Drážďan, a to nejen v tom, že občané (samozřejmě, pouze jejich část s neuspokojenými kulturními ambicemi a s jazykovou kompetencí) za kulturou a uměním dojíždějí do Německa, ale i například různým hostováním, kooperací nebo konáním společných kulturních aktivit. Určitou tradici již mají Dny české a německé kultury, které jsou pravidelně pořádány od roku 1999 a které jsou postaveny právě na kulturním potenciálu Drážďan a Ústí nad Labem. Vzniká také několik ad hoc kulturních a uměleckých projektů na úrovni partnerských obcí, kulturních skupin jako hudebních nebo divadelních sborů a dalších subjektů.

Kulturní možnosti ve městě Ústí nad Labem jsou poznamenány problémy související s brandem resp. image města, což se částečně projevuje i na hodnocení studentů, jak na to ještě bude poukázáno. V souvislosti s určitým „vyzařováním“, tedy image města, se řeší mimo jiné i to, co se v Komunitním plánu zdraví a kvality života (2015–2016) v Ústí nad Labem, který vznikl na úrovni městské samosprávy, v jeho katalogu aktivit pro rok 2017 uvádí jako *nekulturnost veřejného prostoru*, což je například vedle neudržování soukromých objektů a jejich využití, malé míry komunikace mezi radnicí a veřejností jeden z velkých problémů tohoto města na Labi, který byl pro potřeby tohoto strategického dokumentu pojmenován.⁴¹ Vysloveně se zde v této souvislosti píše o nutnosti zlepšovat image města v celostátním měřítku. To pak adekvátně může mít určitý vliv a pozitivní dopady i na další aspekty kvality života, vedle větší atraktivity města pro mladé lidi to může být i zlepšení kulturní nabídky.

Data a metody

Výzkumné šetření proběhlo v rámci česko-německého projektu *kultura.digital*, jehož cílem je vytvoření chytrého přeshraničního destinačního managementu, který by upozornil

⁴⁰ NOVOTNÝ, Lukáš: Přeshraniční cestovní ruch a Smart Cities: Příklad měst Ústí nad Labem a Drážďany, s. 325–331.

⁴¹ *Komunitní plán zdraví a kvality života (2015–2016): Ústí nad Labem: Magistrát města Ústí nad Labem, 2015.* [online] [30-10-2019]. <https://www.databaze-strategie.cz/cz/usti-nad-labem/strategie/komunitni-plan-zdravi-a-kvality-zivota-usti-nad-labem-2015-2016>.

na významné památky moderního umění. Za tímto účelem se uskutečnilo od listopadu 2018 do ledna 2019 dotazování studentů na univerzitách v Ústí nad Labem a Drážďanech. Cílem tohoto rozsáhlého empirického šetření bylo poznat, jaké jsou postoje studentů obou vysokoškolských institucí vůči kvalitě života a kulturnímu životu, dále pak vůči přeshraničnímu cestovnímu ruchu, zejména vůči modernímu umění. Výzkumný tým též zajímalo, jak studenti získávají informace a co jim při hledání těchto údajů o kulturní nabídce ve městě, v němž studují (a někteří i žijí), chybí. Otázky cílily také na postoje vůči sousední zemi a vůči tamní kulturní nabídce. Výzkumnému šetření předcházely metodologické debaty obou týmů a v září 2018 také předvýzkum, na němž se otestovala srozumitelnost otázek a jejich obsahová posloupnost.

Dotazovaných osob na české straně bylo 580, na saské 828. Dotazování proběhlo po internetu prostřednictvím programu *soscisurvey.de*, který byl jazykově v mutacích optimalizován pro české a německé respondenty. Studentům bylo položeno celkem 12 otázek. Šlo o studenty, proto se nepředpokládaly a ani nepotvrdily technické a jiné problémy s jeho vyplňováním. Na české straně činil podíl žen 66 %, mužů 34 %, na německé straně představoval podíl žen 56 %, zbytek byli muži. Věková skupina byla v obou souborech omezena na 18 až 26 let, čímž získáváme informace od velmi specifické skupiny – mladých lidí, kteří studují na jedné z výše uvedených univerzit. Jde o poznatky, které v této míře dosud nebyly v česko-německém pohraničí shromážděny. Dostává se nám tedy určitých názorových a hodnotových preferencí této mladé generace v oblasti kultury. Půjde minimálně u části z nich u budoucí regionální elity, na to je třeba též myslet při diskuzi výsledků. A v neposlední řadě se kulturní možnosti a nabídka v různých výzkumech objevuje jako významný indikátor kvality života.⁴² Z hlediska místa pobytu pochází 63 % respondentů z bývalého okresu Ústí nad Labem a jeho blízkého okolí, v případě saského vzorku činí podíl osob, které pocházejí z drážďanského okrsku (*Landkreis*), 35 %. Ostatní zde studují, bydlí však v okolí, na české straně nejčastěji do 50 kilometrů od své univerzity, v Sasku jde o vzdálenost do 100 kilometrů.

Výsledky

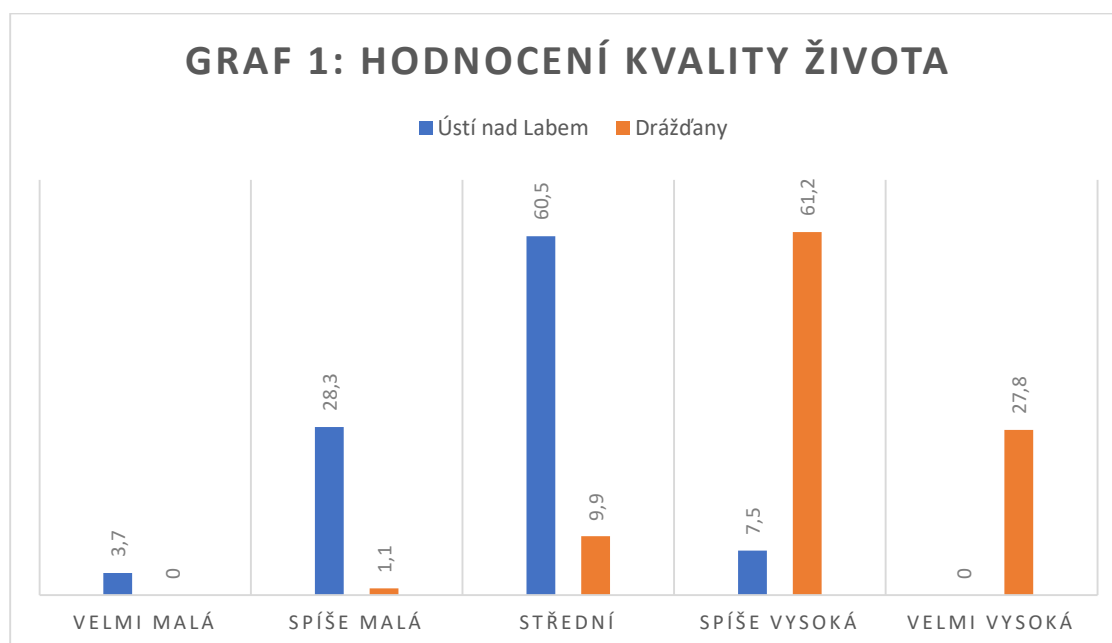
První otázka, která byla položena studentům, se týkala posouzení kvality života (viz graf 1⁴³). Kvalitu života přitom výzkumné týmy záměrně nijak explicitně nedefinovaly, nezaměřovaly se tedy na poznání nějakých konkrétních objektivních podmínek života občanů,

⁴² LAGAS, Piet – van DONGEN, Frank – van RIJN, Frank – VISSER, Hans: Regional Quality of Living in Europe. In: *Region – the Journal of ERS A* 2, č. 2 (2015), s. 1–26.

⁴³ Zdroj: Vlastní šetření; údaje v %.

ale na to, co si respondenti subjektivně myslí o kvalitě svého života obecně. Vychází zde přitom různé hodnocení u českých a německých studentů, což můžeme vysvětlit různými důvody. Jistě to souvisí se zcela odlišným image obou měst, potažmo regionů. Drážďany jsou hlavním městem spolkové země Sasko a je do nich soustředěna nejen správa na úrovni spolkové země, ale i poměrně kvalitní nabídka v různých segmentech kultury a současného umění. Naopak Ústí nad Labem, v němž sídlí Ústecký kraj, je podle různých socioekonomických ukazatelů jedním z ekonomicky nejslabších, ale i nejméně atraktivních regionů s nejnižší kvalitou života. To se proto projevuje i na kulturní nabídce, která vykazuje určité stagnační rysy a ničím zásadně nevybočuje. Město navíc trpí na architektonickou podobu svého centra a řadu závažných sociálních a ekonomických problémů, což je dalším limitem jeho image, který dosti komplikuje tamní žití a také formování kultury. Jedná se o specifický diletantismus v územním plánování s velmi necitelnými architektonickými zásahy. Značným problémem je také určité etnické napětí, které zde dlouhodobě panuje mezi většinovým obyvatelstvem a Romy a které je i pravidelně a zpravidla negativně medializováno (zejména napětí v tzv. sociálně vyloučených lokalitách).

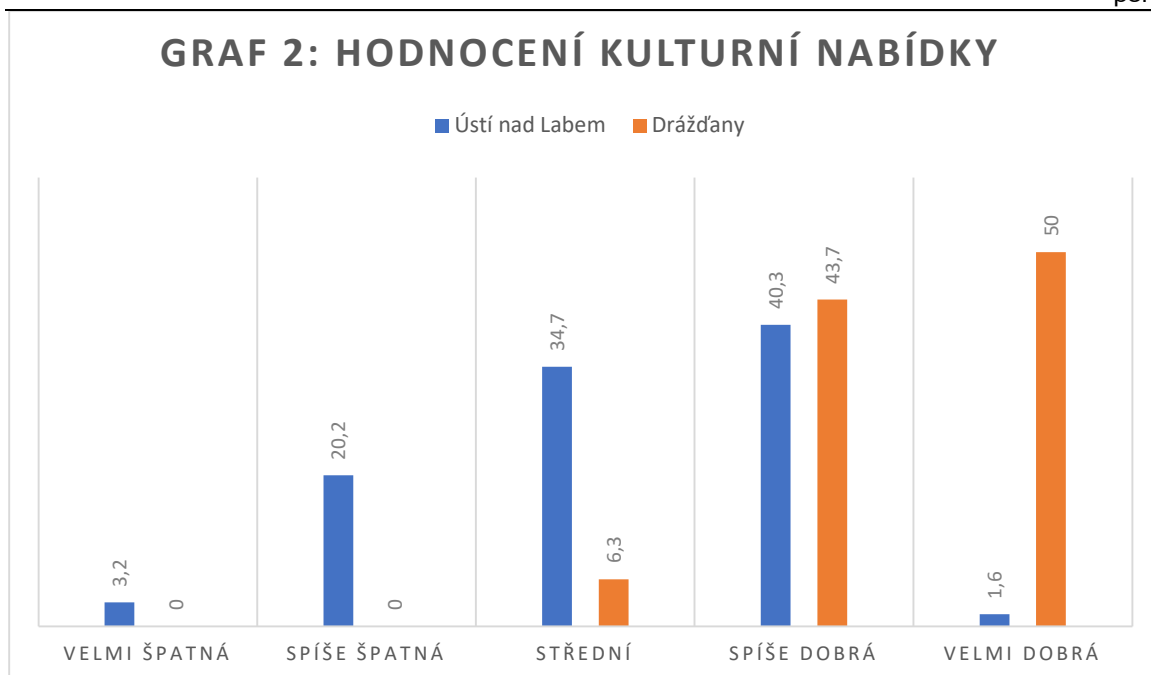
Však také grafické zpracování výsledků v této otázce ukazuje na velké odlišnosti ve vnímání kvality života. Míra spokojenosti totiž dosahuje u saských studentů dost jasnou většinu (89 %). Dokonce lze vysledovat i to, že čím déle studenti v Drážďanech žijí, tím pozitivněji se ke kvalitě života ve městě vyjadřují. Pozitivní hodnocení se častěji vyskytuje také u těch, kdo se aktivně zajímají o kulturní nabídku ve městě. V Ústí nad Labem naproti tomu skoro třetina respondentů z řad studentů uvádí, že kvalita života ve městě je malá (32 %). Za střední ji považuje 61 % dotazovaných a jen pro necelých 8 % je spíše vysoká. Pokud Ústí má být dobrým místem pro život studentů, ať už „jen“ pro jejich studium, pro práci či pro život, pak je třeba na tomto zásadně zapracovat a uzpůsobit tomu rozvoj města.

Také v hodnocení kulturní nabídky v Drážďanech je většina dotazovaných studentů spokojená (viz graf 2⁴⁴). Ta čísla jsou jednoznačná, jde o skoro 94 % z nich, kteří se takto vyjadřují. To je opět zajímavé zejména tehdy, pokud to porovnáme s odpověďmi u českých studentů, i když zde je třeba vidět to, že negativní vnímání kulturní nabídky již není tak vysoké, jako tomu bylo v předchozí otázce, týkající se hodnocení kvality života. Pozitivní hodnocení zaznamenáváme u 42 % studentů z Univerzity Jana Evangelisty Purkyně. Každopádně ale, zatímco negativní hodnocení u saských studentů fakticky nevidíme, považuje naopak každý čtvrtý student z českého vzorku respondentů kulturní nabídku za špatnou.

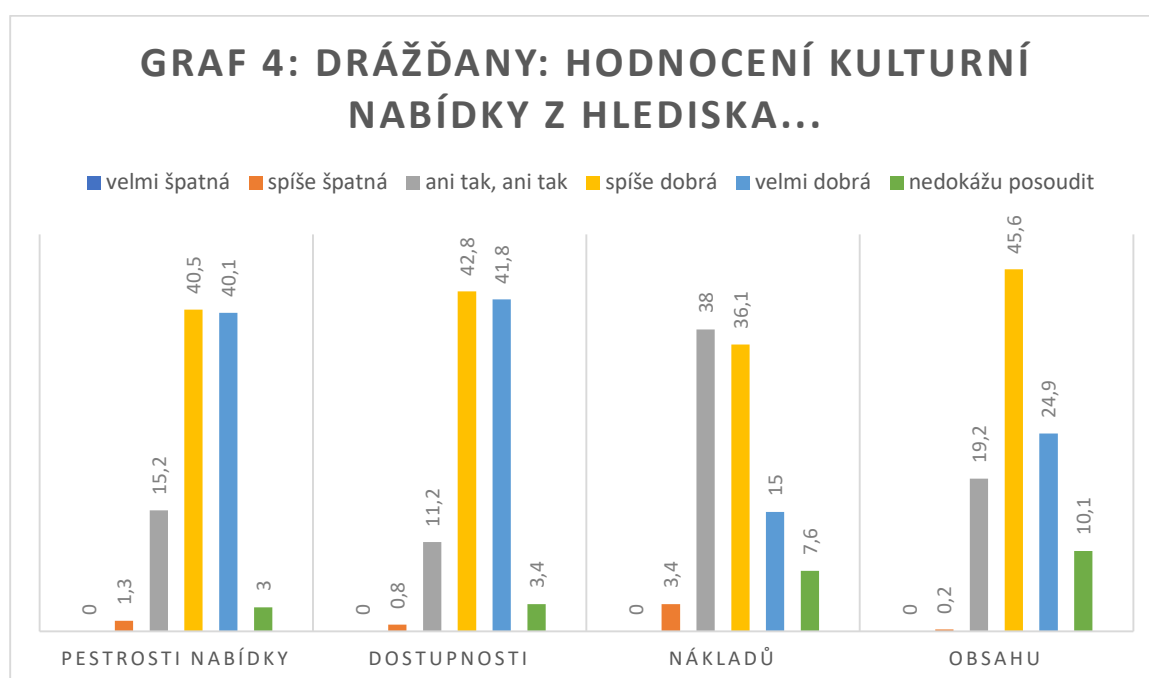
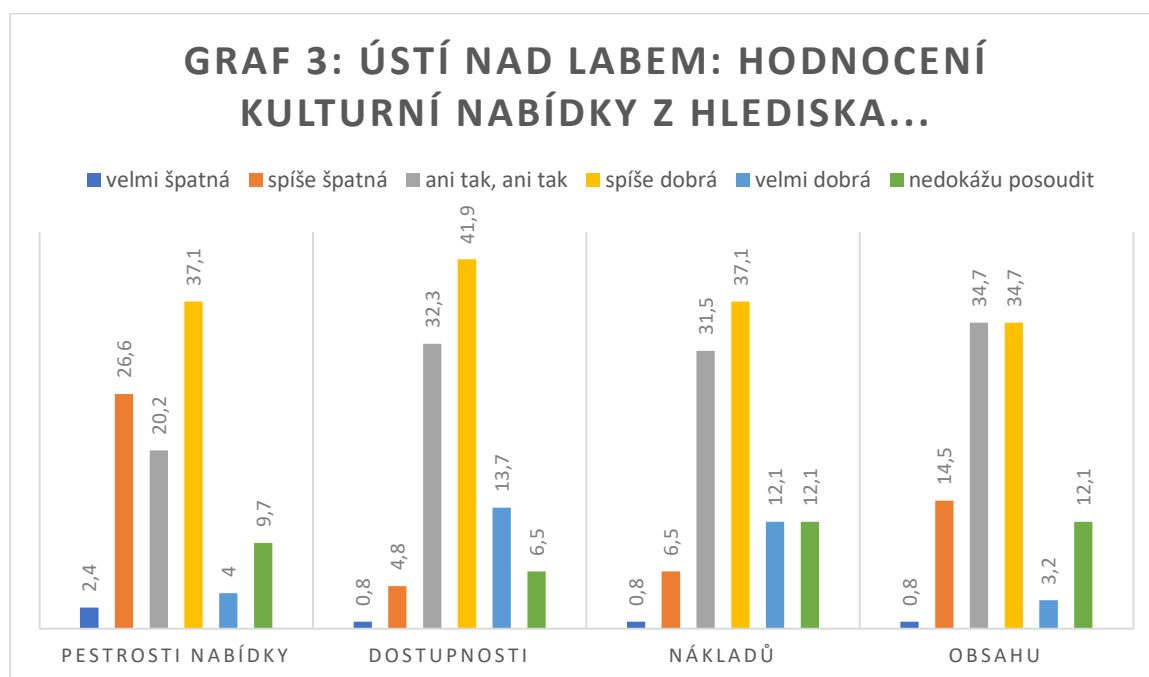
Data jsou zde skutečně jen obtížně komparovatelná, poněvadž již bylo poukázáno na odlišnou velikost a odlišný význam obou měst. Přesto se však opět ukazuje, jak je stávající plánování kulturních aktivit v Ústí nad Labem vnímáno poněkud ambivalentně. Je pak samozřejmě již na dalších a asi především kvalitativních přístupech, aby se hledaly konkrétnější příčiny tohoto stavu: zda jde skutečně o kvalitu nabízených programů, nebo například o jejich nedostatečnou propagaci směrem ke studentům, do jaké míry je na vině i například „špatné vládnutí“ (v podobě nestabilních krajských vlád), případně jaké jsou další příčiny.

⁴⁴ Zdroj: Vlastní šetření; údaje v %.

Výrazně pozitivněji se němečtí studenti vyjádřili také v další otázce, která směřovala na hodnocení kulturních aktivit z hledisek pestrosti nabídky, dostupnosti, nákladů a obsahu (viz graf 3 a 4⁴⁵). Ve všech těchto ohledech vyznívá jejich hodnocení pozitivněji, podstatně častěji jako spíše nebo velmi dobré. V případě odpovědí českých respondentů jde sice o podobné trendy, ovšem struktura souhlasných či nesouhlasných odpovědí je již jiná. Odlišnosti pak vidíme především v „pestrosti nabídky“, která je – v souladu s odpověďmi v předchozí otázce – u saských studentů vnímána pozitivněji než u studentů z Ústí nad Labem, a také v hodnocení „obsahu“. Podobně také v otázce „dostupnosti“ kulturní nabídky je zajímavé, že studenti z Drážďan kulturní aktivity považují za dostupnější, než je tomu u studentů v Ústí nad Labem. Naopak nejméně rozdílů v postojích zachytily odpovědi v otázce „nákladů“ na kulturu. Zhruba pro každého čtvrtého studenta v obou zkoumaných městech je cena velmi či spíše dobrá, v tom se odpovědi shodují.

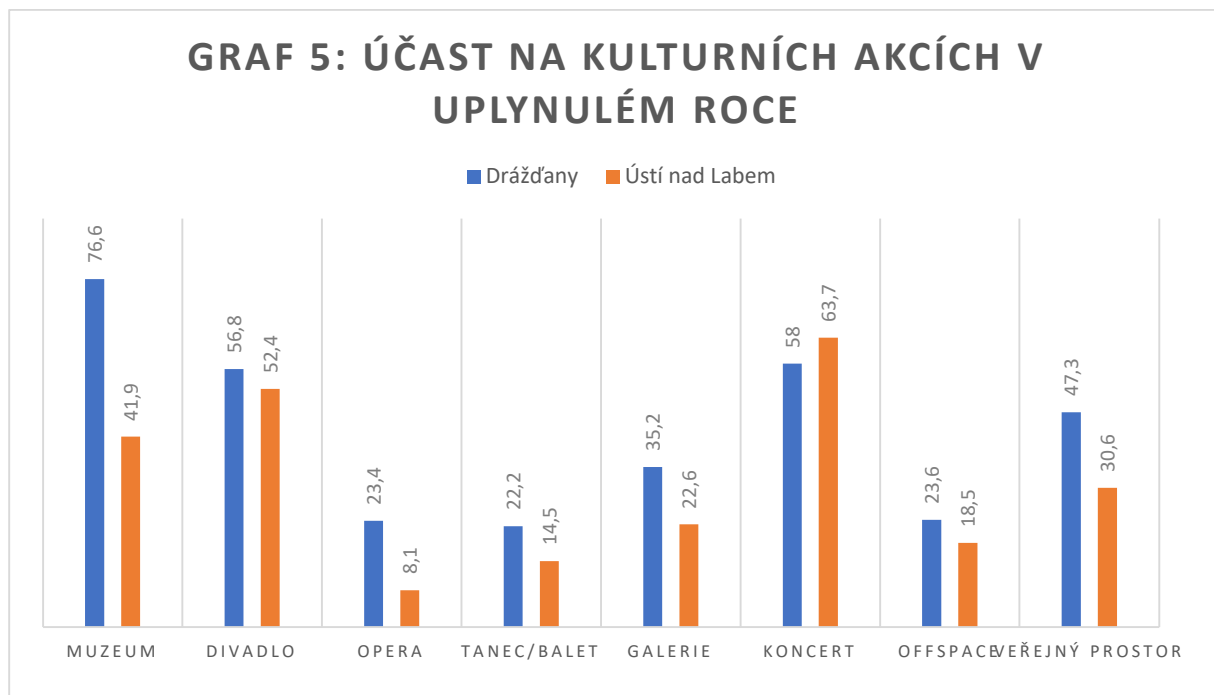
⁴⁵ Zdroj: Vlastní šetření; údaje v %.

Pokud se pak ptáme na to, jaké instituce či jaký druh umění studenti navštívili v uplynulém roce (na výběr byl s ohledem na to, že šetření proběhlo na konci roku 2018 právě tento rok), pak opět nemůžeme vidět nějakou „převahu“ kulturního zájmu na jedné či druhé straně (viz graf 5⁴⁶). U českých studentů jsou na prvním místě uváděny koncerty (64 % v ÚL 58 % v DD), dále pak návštěva divadla u 52 % (u Sasů jde o 57 %). Konkrétní údaje nalezneme v grafu 5. U saských studentů se na prvním místě v údajích o návštěvě kulturních institucí umístila muzea, a to v 77 %, kdy je zajímavé, že u studentů českých jde jen o 42 %.

⁴⁶ Zdroj: Vlastní šetření; údaje v %.

Toto jistě souvisí s nepoměrně bohatší nabídkou muzejních institucí v Drážďanech. Tato otázka cílila také na návštěvu dalších institucí či aktivit jako například opery, baletu nebo galerií, přičemž se zde vždy o něco více účastní studenti z Německa než z ČR. S ohledem na zaměření výzkumného projektu na nové formy kultury a umění jsme se proto ptali také na to, zda studenti navštívili akce související s uměním ve veřejném prostoru. To je evidentně oblíbenější kulturní záliba u studentů z Německa, a to ve 47 %, zatímco u studentů v Ústí nad Labem šlo o 31 % bodů méně. Tzv. offspace pak našlo zájem v daném roce u každého čtvrtého saského studenta a u každého pátého studenta z ČR.

Studenti se často necítí být dobře informováni o akcích, které se konají ve městech, ve kterých studují, v oblasti kultury (viz graf 6⁴⁷). U 10 % saských a 6 % českých studentů jsme se dočkali odpovědi, že nejsou vůbec informováni. Další 30 % Němců se pak cítí být informováno spíše špatně, což dohromady činí 40 % osob, které informace nemají. U českých studentů jsou čísla poněkud jiná, zde je podíl spíše špatně informovaných na 17 %, čímž se za špatně informovaného považuje být zhruba každý pátý z nich. V obou souborech jsou to pak jen mizivá procenta studentů, kdo se považuje za velmi dobře informovaného. Výzkum se dotazoval také na konkrétní kulturní akce v oblasti umění ve veřejném prostoru, které se v daném městě, resp. regionu odehrály, a zde již bylo vidět, že převládá neinformovanost. Jen 34 % saských studentů dokázalo jmenovat v rámci celého Německa prestižní drážďanské Muzeum současného umění (Städtische Galerie für Gegenwartkunst), pro 11 % to pak byly příslušné sbírky v novém Albertinu, které se po opravě a přestavbě v roce 2010 zaměřuje na

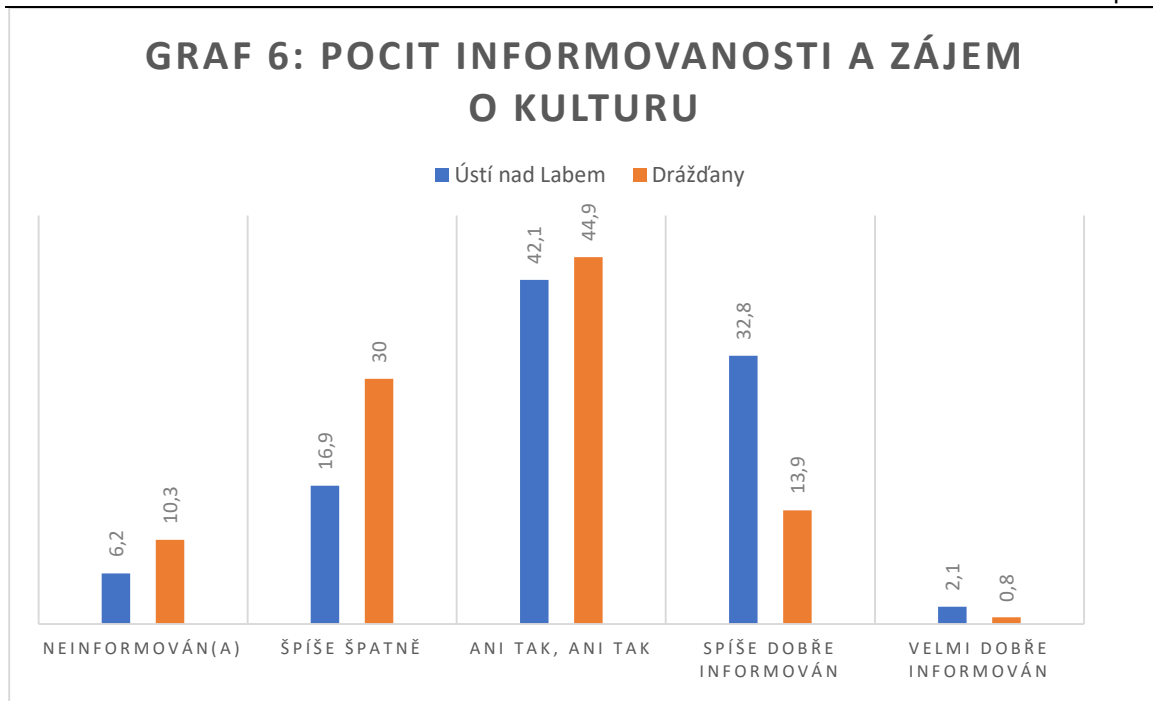
⁴⁷ Zdroj: Vlastní šetření; údaje v %.

prezentaci současného umění. U českých studentů si jen 13 % vzpomnělo na alternativní kulturní prostor pro umění a design Armaturka. Jde o tovární budovu z konce 19. století, která dnes poskytuje zázemí pro tři galerie, rezidenční ateliéry, experimenty, workshopy, přednášky a koncerty. Nejvíce respondentů se o této formě umění ve veřejném prostoru dozvídá od kamarádů a přátel (62 % českých studentů, 77 % studentů saských) a ze sociálních médií (69 % českých a 38 % saských studentů). Zajímavé je, že 62 % českých a 48 % saských studentů se o těchto akcích dozvědělo přes plakáty a jinou tištěnou reklamu (letáky atd.).

V této části dotazníku jsme se ptali také na to, zda mají studenti zájem o kulturní nabídku v sousední zemi. Zájem byl u obou skupin studentů fakticky shodně zjištěn u zhruba každého třetího z nich (36 % na české a 28 % na německé straně), ovšem s tím, že samotné kulturní akce jako takové se v roce 2017 v sousedské zemi účastnilo podstatně méně respondentů (18 % českých a jen 6 % německých studentů). Zohledněme samozřejmě odlišnou míru kulturní přitažlivosti obou měst pro studenty ze sousedních zemí, kdy výrazně více táhnou Drážďany, dále pak také jazykové bariéry, které se mohou vyskytovat.

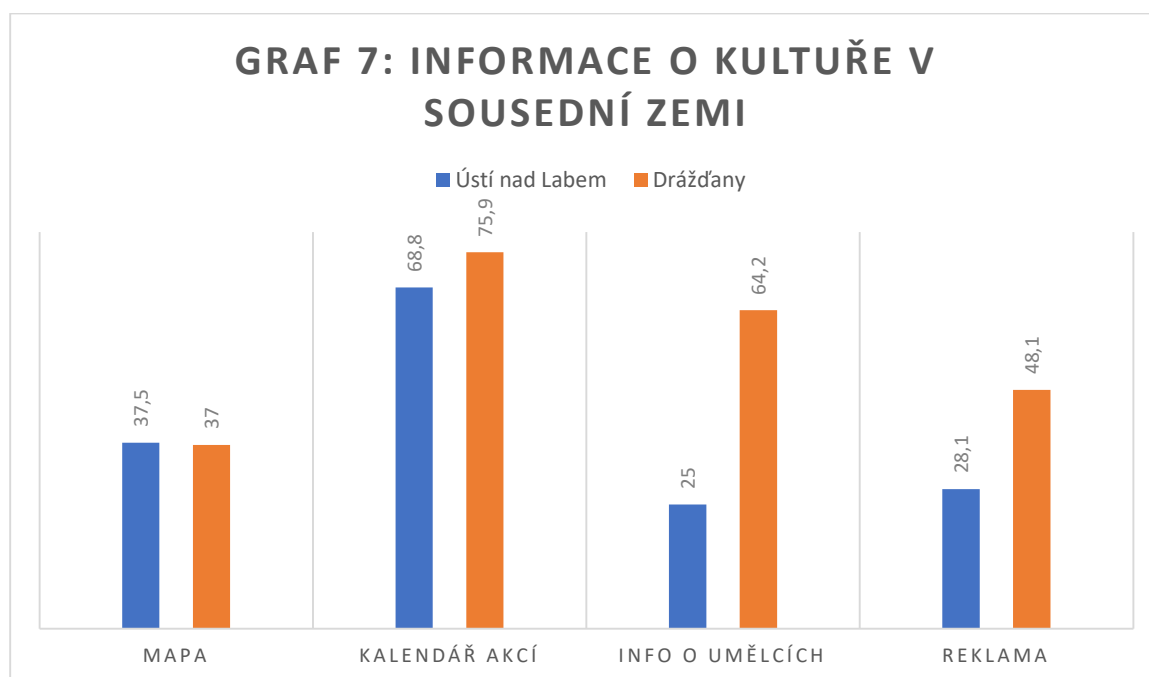
Je pak otázkou, kterou asi bude třeba si do budoucna klást, do jaké míry by se kulturní nabídka obou měst či obou pohraničních úseků mohla více propojovat, například i v podobě studentských slev, mobilních aplikací či lepší propagace v jazyce sousedské země. Podobně si také jedná univerzity, ale zejména příslušné destinační agentury v obou zemích, resp. městech budou muset samy vyhodnotit, zda v těchto eventuálních slevových programech a vůbec ve studentech a mladých lidech vidí či nevidí dostatečný potenciál a vhodné cílové skupiny pro přeshraniční kulturní cestovní ruch a zda se tedy vyplatí tímto směrem zaměřovat pozornost městských či krajských institucí a destinačních agentur.

Ptali jsme se také na důvody, proč se studenti dosud neúčastnili některé z kulturních akcí v sousední zemi. Nejčastěji je to z toho důvodu, že o to dosud neprojeví zájem (46 % českých a 69 % německých studentů), že o tom nemají informace (53 resp. 58 %), čas (49 resp. 23 %) a že je to pro ně příliš drahé (12 resp. 9 %). Tady se potvrzuje určité informační manko, které, kdyby bylo odstraněno, tak by patrně mohlo napomoci k větší účasti na akcích v sousedské zemi. Z tohoto hlediska jde o výzvu také pro přeshraniční kulturní management a přeshraniční plánování relevantních institucí.

Studenti byli dotazováni také na to, jakým způsobem by si přáli být lépe informováni o kulturní nabídce na území Euroregionu Labe, na jehož území se obě univerzitní města nacházejí (viz graf 7⁴⁸). To se však vzhledem k dominanci Drážďan a Ústí nad Labem fakticky dá vztáhnout na informovanost o kulturní nabídce v těchto městech. Co podle odpovědí nejvíce chybí, a to pro více jak dvě třetiny z nich na obou stranách hranice, je přehledný kalendář akcí, patrně na internetu, z něhož by informace o těchto akcích byly zřejmé. Asi by se zde očekávalo i info včetně cen, protože náklady na akce představují pro určitou část z nich přeci jen významné kritérium. Na saské straně se pak objevuje požadavek na více informací o umělcích či obecně akcích, stejně jako na reklamu a pro zhruba každého třetího by pak byla vítaná i mapa, nejspíše mapa interaktivní, opět umístěna někde na sociálních sítích, z níž by bylo patrné i geografické rozmístění akcí. Tomuto požadavku by mohla vyhovět také asi například mobilní aplikace, což je dnes trend, který se postupně rozšiřuje i v oblasti kulturní reklamy. Bylo by pak výzvou, zda toto realizovat právě v pohraničním prostoru na území Euroregionu Labe/Elbe.

⁴⁸ Zdroj: Vlastní šetření; údaje v %.

Další z otázek se týkala zájmu studentů z jedné země o zemi sousedskou, konkrétně o to, co by zde chtěli navštívit (viz graf 8⁴⁹). Docházíme zde opět k některým zajímavým poznatkům a odlišnostem. Předně je zřejmé, že převládají nákupy jako hlavní oblast zájmu obou skupin studentů. Nákupní turistika je v tomto regionu poměrně dost rozšířená a potvrzuje se jako dominantní odpověď také v tomto šetření. U saských studentů a jejich zájmu o ČR dále převládají spíše kulturní aspekty, ať už se to týká kultury jako takové, nebo návštěvy pamětihodností. Naopak u českých studentů jsou zřejmé volnočasové aktivity a sport a je u nich zaznamenán také větší zájem o studium. Tato data jsou skutečně pouze pilotní a zasloužila by si větší prostor a větší analýzu. Mohou ale každopádně posloužit jako výchozí diskuze proto, jak by se dala přeshraniční kulturní nabídka rozšířit, v jakých oblastech již dnes pozorujeme zájem a v jakých naopak by bylo třeba se více zaměřit na tuto, ale i jinou cílovou skupinu.

Diskuse výsledků

Vliv kultury na dnešní společnosti a kvalitu životů jejich občanů je poměrně silný. Doloženo je také propojení mezi kulturou a ekonomikou, kdy je to zejména digitální prostor, který napomáhá proměňovat dosažené poznatky z oblasti kultury a převádět je do oblasti učení a porozumění. Kulturní život v našem okolí pak i v různých výzkumech považujeme za součást vnímání kvality života. Vraťme se však nyní k modelu kvality života podle Centra pro podporu zdraví Univerzity Toronto. První dva body přitom pro potřeby tohoto výzkumu můžeme spojit do jednoho komplexu.

⁴⁹ Zdroj: Vlastní šetření; údaje v %.

Jsou jimi BÝT (BEING), tedy osobní charakteristiku člověka a 2) PATŘIT NĚKAM (BELONGING), tedy spojení s konkrétním prostředím. Zůstaňme u asi ústředního poznatku z šetření mezi studenty v Ústí nad Labem a Drážďan ohledně kvality života, kterým je odlišná image obou zkoumaných měst, která následně představuje determinantu pro další kroky. To je totiž velmi významné východisko. Image města je sice komplexnější problém, který bezesporu nesouvisí pouze s kvalitou života a kulturní nabídkou, ovšem právě i otázka kulturního využití představuje určitou součást celkového hodnocení měst. A ostatně Ústecký kraj a samo město Ústí nad Labem dlouhodobě poukazují na „potřebu změny image regionu jako prostředek identifikace“ s městem a regionem.⁵⁰

Tímto směrem se ubírají také aktivity v oblasti Smart City⁵¹, jejíž je Ústí nad Labem součástí. Platí totiž v obecné rovině to, že regionální identita je koncipována i tím, jak je region vnímán vlastním obyvatelstvem. To je pak významnou predispozicí proto, co jsou lidé ochotní udělat pro vylepšení svého okolí, včetně například angažovanosti v politice, veřejném životě atd. Ústí je v tomto ohledu do jisté míry protikladem Drážďan. Jistě, obě města lze jen obtížně komparovat, což neplatí jen o městech samotných, ale i jejich různých institucích, nejen těch kulturních, ale i například o univerzitách, stejně jako o kvalitě a kvantitě nabízené kultury a kulturní infrastruktury atd.

Ústí nad Labem by však mohlo inspirovat, ale i část kulturního know-how čerpat právě z nedalekých Drážďan, do nichž to občané mají blíže než do Prahy. Obě města sice nejsou oficiálně městy partnerskými, ovšem existuje zde řada neformálních vztahů, na nichž by bylo možné stavět. Řešením by mohlo být větší propojování kulturních akcí v obou městech a potažmo obecně na území Euroregionu Labe/Elbe, dlouhodobá spolupráce, hostování umělců z kulturních institucí, podpora těchto aktivit z dotačních programů na podporu česko-saské spolupráce atd. Ovšem negativní postoje studentů směrem k hodnocení jejich kvality života v Ústí nad Labem by měly být pro zástupce samosprávy dosti alarmující a měly by se stát impulzem ke komplexnějším změnám, které musí být nutně dlouhodobé, které by proměnily celkový pohled na město a zastavily by odliv mladých a shrinking tendence, zejména v oblasti odlivu mladých a vzdělaných lidí, ale částečně také občanských aktivit a kulturní nabídky.

⁵⁰ SMART CITY, bez data: Smart City na Podnikatelském fóru Ústeckého kraje – publikované prezentace. [online] [20-10-2019]. <https://icuk.cz/inovacni-centrum-usteckeho-kraje/smart-city-na-podnikatelskem-foru-usteckeho-kraje-publikovane-prezentace-80>.

⁵¹ Obecně se ve Smart City aktivitách hovoří o Smart Community s cílem intervenovat do veřejného prostoru za účelem zlepšení vnímání daných obcí, měst či regionů, ale i povzbuzení komunitního života, revitalizace veřejného prostoru atd. To je právě v kontextu konotací s Ústí nad Labem, které jsou ponejvíce negativní a odkazují na problémy česko-romského soužití, nezaměstnanost, vyloučené lokality či znečištění ovzduší a životní prostředí, ale i na špatné vládnutí, velkým problémem. Na odstraňování reálných příčin, ale také vnímání takovéto image a regionální identity je třeba cílevědomě pracovat.

Také v bodě 3) REALIZOVAT SE (BECOMING) dospěla tato studie k některým zajímavým poznatkům. O odlišnostech v hodnocení jak kvality života, tak i kulturní nabídky mezi českými a saskými studenty zde již padla zmínka. Jsou to důležité determinanty, které podmiňují určitou seberealizaci. V Drážďanech si studenti pochvalují podstatně více pestrost nabídky, stejně jako její dostupnost. Pozitivněji se stavějí také k obsahu kulturních aktivit. Rozdíly naopak nepozorujeme v otázce nákladů, za dobrou ji dokonce považuje o něco více českých studentů nežli studentů v Sasku. Rozdíly jsou naopak pozorovatelné v oblasti informovanosti o kulturní nabídce v obou univerzitních městech, kdy se studenti z Drážďan cítí být podstatně lépe informovanými než studenti z Ústí nad Labem.

Obě města by si měla být vědoma určitého významu toho, že jsou i sídly univerzit, a také i určitého specifického lidského potenciálu, který studenti představují coby klientela a uživatelé umělecké a kulturní nabídky. Zdá se, že na české straně se v tomto ohledu vyskytují poměrně velké deficity, jejichž překonání by jistě navýšilo i atraktivitu města jako takového pro studenty. Jsou to spojené nádoby – práce na vylepšování image města, na zkvalitňování kulturní nabídky včetně moderního umění a vše by mělo být doplněné efektivní marketingovou komunikací, včetně například různých slevových balíčků a nabídek pro studenty. Toto by napomohlo celkové realizaci studentů ve městě a regionu a přispělo by to jako jeden z aspektů k tomu, aby zde mladá generace například po získání vysokoškolského vzdělání chtěla zůstat a aby život ve městě považovali za dosti atraktivní.

Závěr

Šetření, které bylo hlavním obsahem této studie, ukázalo na některé deficity, které by měly být předmětem jak městského plánování v oblasti managementu kultury a obecně brand managementu, tak ale i v oblasti přeshraničních aktivit a přeshraničního managementu. Soudě podle výsledků, které byly získány na základě dotazníkového šetření mezi studenty univerzit v Ústí nad Labem a Drážďanech, se dosud v podstatě nedaří v Ústí nad Labem oslovovat studenty pro kulturní aktivity jak ve městě samotné, tak i v sousedské zemi. Jistě je to dáno odlišnými podmínkami a odlišnou rolí obou univerzit a také odlišnou atraktivitou obou měst, co se týče žití a kulturní nabídky, ovšem v Ústí nad Labem by bylo podstatně více než v Drážďanech třeba posílit komunikační formy směrem ke studentům.

Výsledky totiž ukazují dále na informační deficit v otázkách kultury a současného umění. Především u regionálních témat, jakými jsou programy a konkrétní akce významných kulturních institucí, pozorujeme poměrně zásadní mezery. Obecně vzato jsme zde zjistili, že u studentů existuje deficit v oblasti informovanosti, a to jak na úrovni samotných měst, v nichž

studují, přičemž zde se větší nedostatky objevují v Ústí nad Labem, tak ale i v případě nabídky kulturních akcí a aktivit v sousední zemi. Nelze z toho, co studenti zadali do svých dotazníků, říci, že by o akce v sousedské zemi neměli zájem, ale je třeba pracovat na odstraňování hned několika bariér: 1) bariér organizačních a informačních, kdy je třeba si vůbec v rámci managementu dotčených institucí ujasnit, zda právě studenti mají být pro jejich kulturní aktivity vhodnou cílovou skupinou a pokud ano, pak je třeba volit vhodné PR i směrem k nim jako cílové skupině; 2) bariér finančních, kdy pozorujeme, že jsou to náklady, které jsou překážkou návštěv kulturních akcí, což platí nejen u Čechů směrem do Saska, ale i v opačném směru a 3) bariér logistických, které s financemi velmi úzce souvisí: jde přitom zejména o náklady na dopravu, silnější podporu efektivní a levné přeshraniční dopravy se systémem slev, navázaným klidně i na samotnou účast na kulturních akcích. Zde ještě je třeba, aby přeshraničně působící instituce (příslušné odbory na krajích a městech, euroregiony aj.) nebo různé bilaterální pracovní skupiny vyvinuly podstatně více úsilí – tedy pokud stojí o to, aby se mladí studující lidé potkávali a účastnili akcí, které jsou nabízeny v sousedních městech a obcích, zejména však na ose Drážďany – Ústí nad Labem.

Seznam použitých zdrojů

- ALBRECHT, Clara – BAUERRNSCHUSTER, Stefan – FICHTL, Anita – HENER, Timo – RAGNITZ, Joachim – RAINER, Helmut: Deutschland 2017 – Studie zu den Einstellungen und Verhaltensweisen der Bürgerinnen und Bürger im vereinigten Deutschland. ifo Forschungsbericht. Mnichov, ifo Institut 2018.
- ANAND, Jha – YOUNGJUN, Kim – GUTIRREZ-WIRSCHING, Sandra: Formation of cross-border corporate strategic alliances: The roles of trust and cultural, institutional and geographic distances. In: *Journal of Behavioral and Experimental Finance* 21, č. 1 (2019), s. 22–38.
- BUCZEK-KOWALIK, MALGORZATA-MITURA, Teresa: Cross-Border Cooperation on the Polish-Slovak Borderland – Examples of Joint Tourism Initiatives. In: *Folia Geographica* 60, č. 2 (2018), s. 62–82.
- DOKOUPIL, Jaroslav a kol.: *Euroregion Šumava*. Plzeň: Aleš Čeněk 2013.
- FACHINGER, Uwe – KÜNEMUND, Harald (eds.): *Gerontologie und ländlicher Raum: Lebensbedingungen, Veränderungsprozesse*. Wiesbaden, Springer Verlag 2015.
- GIDDENS, Anthony: *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge, Polity Press 1984.
- GOU, Rongxing: *Cross-border management: Theory, method and application*. Berlin Heidelberg, Springer-Verlag 2015.
- HEINRICH-FRANKE, Christian: Comparing Cultures of Expert Regulation: Governing Cross-Border Infrastructures. In: *Contemporary European History* 27, č. 2 (2018) Special Issue, s. 280–300.
- HEŘMANOVÁ, Eva: Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu. In: *Sociologia* 44, č. 4 (2012), s. 407–425.

- HOFSTEDE, Geert: *Culture's Consequences, Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Newbury Park, CA, Sage Publications 2003.
- HOUŽVIČKA, Václav – NOVOTNÝ, Lukáš, (eds.): *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí: Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha, Sociologický ústav AV ČR 2007.
- CHROMÝ, Pavel: „Historickogeografický pohled na české pohraničí.“ In: JEŘÁBEK, Milan et al: *České pohraničí: bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha, Academia 2004, s. 33–44.
- JACOBS, Joren: Spatial planning in cross-border regions: A systems-theoretical perspective. In: *Planning Theory* 15, č. 1 (2004), s. 68–90.
- JEŘÁBEK, Milan – DOKOUPIL, Jaroslav – HAVLÍČEK, Tomáš: *České pohraničí: Bariéra nebo prostor zprostředkování?*. Praha, Academia 2004.
- JEŘÁBEK, Milan – LAUTERBACH, Petr – BERGFELD, Annedore – GROSS, Ina-Beate: *Kleinprojekte der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit*. Ústí nad Labem, UJEP v Ústí nad Labem 2018.
- KASTNER, Quido: *Osídlování českého pohraničí od května 1945*. Working papers, 96:12, Praha, Sociologický ústav AV ČR 1996.
- KIECK, Erich: Coordinated border management: Unlocking trade opportunities through one-stop border posts. In: *World Customs Journal* 4, č. 1 (2010), s. 3–13.
- KOCH, Katharina: The spatiality of trust in EU external cross-border cooperation. In: *European Planning Studies* 26, č. 3 (2017), s. 591–610.
- KOVAŘÍK, David: *Proměny českého pohraničí v letech 1958–1960: Demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2006.
- KOWALKE, Hartmut et al.: *Grenzüberschreitende Beziehungen von klein- und mittelständischen Unternehmen der Euroregion ELBE/LABE*. Drážďany, TU Dresden 2008.
- KREISSLOVÁ, Sandra – NOVOTNÝ, Lukáš: Between Language Revitalization and Assimilation: On the Language Situation of the German Minority in the Czech Republic. In: *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*. 12, č. 1 (2018), s. 121–139.
- LAGAS, Piet – van DONGEN, Frank – van RIJN, Frank – VISSER, Hans: Regional Quality of Living in Europe. In: *Region – the Journal of ERS* 2, č. 2 (2015), s. 1–26.
- MALCHROWICZ-MOSKO, Ewa – BOTIKOVÁ, Zuzana – POCZTA, Joanna: „Because We Don't Want to Run in Smog“: Problems with the Sustainable Management of Sport Event Tourism in Protected Areas (A Case Study of National Parks in Poland and Slovakia). In: *Sustainability* 11, č. 2 (2019).
- MICHALOS, Alex C.: Arts and the Quality of Life: an Exploratory Study. In: *Social Indicators Research* 71, č. 1–3 (2005), s. 11–59.
- MÜLLER, Karel B.: Aktivní hranice a evropeizace veřejné sféry Jak „stejný“ může být i „jiný“ a naopak. In: *Sociologia* 46, č. 4 (2014), s. 412–433.
- MUSIL, Jiří – MÜLLER, Jan: Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. In: *Sociologický časopis* 44, č. 2 (2008), s. 321–348.
- MUSIL, Jiří: Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. In: *Územní plánování a urbanismus* 15, č. 2 (1988), s. 67–72.
- NOVOTNÝ, Lukáš: Přeshraniční cestovní ruch a Smart Cities: Příklad měst Ústí nad Labem a Drážďany. In: PACHROVÁ, Stanislava – LINDEROVÁ, Ivica (eds.): *Aktuální problémy cestovního ruchu*. Jihlava, Vysoká škola polytechnická Jihlava 2018, s. 325–331.
- NOVOTNÝ, Lukáš: Přeshraniční cestovní ruch na příkladu Evropského regionu Dunaj-Vltava. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica* 3 (2016), s. 169–181.

- NOVOTNÝ, Lukáš: Sociological Reflexion of the European integration. In: *Sociológia – Slovak Sociological Review* 48, č. 2 (2016), s. 119–138.
- NOVOTNÝ, Lukáš: The Role of Language Education in the Current Cross-Border Cooperation between the Czech Republic and Germany. In: *Andragogická revue* 6, č. 1 (2014), s. 20–31.
- NOVÝ, Ivan – SCHROLL-MACHL, Sylvia: *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání*. Praha, Management Press 2003.
- PECK, Frank: Cross-Border Collaboration in Economic Development: Institutional Change on the Anglo-Scottish Border. In: *Journal of Borderland Studies* 33, č. 1 (2016), s. 69–84.
- RIFKIN, Jan: *Evropský sen*. Praha, Evropský literární klub 2005.
- ROMANI, Laurence – BARMEYER, Christoph – PRIMECZ, Henriett – PILHOFER, Katharina: Cross-Cultural Management Studies: State of the Field in the Four Research Paradigms. In: *International Studies of Management & Organization* 48, č. 3 (2018), s. 247–263.
- SCHÄFERS, Bernhard: *Stadtsoziologie. Stadtentwicklung und Theorien-Grundlagen und Praxisfelder*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften 2006.
- SOMARRIBA ARECHAVALA, Noelia – ZARZOSA ESPINA, Pilar: Quality of Life in the European Union: An Econometric Analysis from a Gender Perspective. In: *Social Indicators Research* 142, č. 1 (2019), s. 179–200.
- WROBLEWSKI, Lukasz – DTIADZIA, Boguslaw – DACKO-PIKIEWICZ, Zdzislawa: Sustainable Management of the Offer of Cultural Institutions in the Cross-Border Market for Cultural Services Barriers and Conditions. In: *Sustainability* 10, č. 9 (2018).
- ZICH, František – ANÝŽOVÁ, Petra: *Konfrontace hodnot v pozdní modernitě: Česko a Hlučínsko v evropském kontextu*. Praha, Sociologické nakladatelství SLON 2016.
- ZICH, František: *Člověk v pohraničí: Výzkum přeshraničních vlivů působících na obyvatele ČR*. Ústí nad Labem, UJEP 2005.
- ZICH, František: *Přeshraniční vlivy v českém pohraničí: (Přeshraniční spolupráce v pohraničí jako evropeizace zdola?)*. Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2007.
- ZICH, František: *The Bearers of Development of the Cross-Border Community on Czech-German Border*. Sociological Papers 01:4. Praha, Sociologický ústav AV ČR 2001.

Internetové zdroje

- ARNOLD, Felix – FREIER, Rony – KROH, Martin: Geteilte politische Kultur auch 25 Jahre nach der Wiedervereinigung? *DIW Wochenbericht* Nr. 37 (2015). [online] [2019-11-17]. https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.513473.de/15-37-1.pdf.
- Komunitní plán zdraví a kvality života*. [online] [2015–2016]. <https://www.databaze-strategie.cz/cz/usti-nad-labem/strategie/komunitni-plan-zdravi-a-kvality-zivota-usti-nad-labem-2015-2016>.
- RAINER, Helmut – ALBRECHT, Clara – BAUERNSCHUSTER, Stefan – ENDL-GEYER, Victoria – FICHTL, Anita – HENER, Timo – RAGNITZ, Joachim: Mauer in den Köpfen? Die Einstellungen und Verhaltensweisen Ost- und Westdeutscher 28 Jahre nach der Wende. *Ifo Schnelldienst* 21 (2018). [online] [30-10-2019]. <https://www.ifo.de/DocDL/sd-2018-21-rainer-et-al-ostdeutsche-westdeutsche-2018-11-08.pdf>.
- SMART CITY, bez data: Smart City na Podnikatelském fóru Ústeckého kraje – publikované prezentace. [online] [20-10-2019]. <https://icuk.cz/inovacni-centrum-usteckeho-kraje/smart-city-na-podnikatelskem-foru-usteckeho-kraje-publikovane-prezentace-80>.